

KAMU SERVİSLERİNİN KENTLERDE MEKÂNSAL SUNUMU ÜZERİNE KURAMSAL-KAVRAMSAL ÇERÇEVELER (1)

Özcan ALTABAN*

Alındı: 15.11.2013; **Son Metin:** 26.05.2014

Anahtar Sözcükler: Kamusal tesis/servis; zaman-mekan; yaşam izi; yer seçimi.

1. Kamu servislerinin mekansal sunumuna ilişkin kuramsal çerçevenin tartışıldığı bu yazıda, yazının kaynaklandığı doktora tez çalışmasında (Altaban, 1994) yer alan "İlköğretimin Büyükşehirlerde Mekansal Sunumu Ankara Saha Araştırması"ndan yararlanılmıştır. Araştırmanın analitik çıktıları ayrı bir yazıda toplanacaktır.

GİRİŞ

Kent ve bölge planlama yalnızca arazi kullanımı ve etkinliklerin coğrafi mekânda yerleşimiyle uğraşan bir disiplin değildir; tarihsel gelişimi içinde kent ve bölge planlama disiplininde insan ve toplumla ilgilenen sosyal bilim anlayışı benimsenmiştir. Planlama ve tasarımla sosyal çevreye ortam hazırlayan sosyo-mekânsal bir bilim alanıdır. Özellikle kent planlama kentsele alandaki yaşam kalitesiyle çok yakından ilgilenmek durumundadır (Altaban, 1993). Ulmann (1962)'ın belirttiği gibi sorun yalnızca ölçek ekonomilerine ve yığılmanın getirdiği üstünlüklere uygun bir şehir tasarımı olmaktan öte optimum düzeyde yaşanabilir bir ortam yaratılmasıdır. Kentleri yaşanabilir kılan ve asıl önemli olan eğitim tesislerine, üniversitelere, kütüphanelere, tiyatro ve konser salonlarına, doktor ve hastanelere, oyun sahaları ve parklara, güvenlik servislerine ve hatta sakin ve temiz havalı ortamlara en kolay şekilde erişebilirliktir (Ulmann, 1962).

Kentli insanın topluca ve bireysel olarak tükettiği bu yaşamsal gereksinimlerin yerleşimi, ölçeği, boyutları ve kentteki mekânsal dağılımı üzerinde, nedense çok durulmamaktadır. Türkiye'de özellikle büyük kentlerde eğitim ve sağlık tesislerinin yerleşiminde, boyutlarında ve dağılımında bu konu hemen hemen hiç dikkate alınmamaktadır. Özel okullar kendi ölçütlerine göre yer seçmekte, son günlerde özel-devlet işbirliğinde ve kamu arazilerinde yap-işlet-kazan modeline göre ihale edilen şehir hastanelerinde ise yerleşimi, ölçek, dağılım konuları tamamen göz ardı edilmektedir. Bu yaklaşımlarda insanın mekânsal davranış modelleri yerine konu tümüyle kitlesel biçimde ve piyasa ortamındaki muhtemel davranışlara yönelik olarak ele alınmaktadır.

Oysa kent mekânında cereyan eden günlük yaşamda her şey bu tür kitlesel ölçekli modellere göre gerçekleşmemektedir. Toplum yaşamında sosyal rollerin yeniden belirlenmesi ve yeni yaklaşımlarla her tür etkinlik ve eylemler için fiziksel dağılımların yapılması mümkündür. Fakat hane

*City and Regional Planning Department,
Faculty of Architecture, ODTÜ, Ankara,
TURKEY.

halkı düzeyinde yer alan çok sayıda değişkeni bu tür modellerdeki temel varsayımlara dahil etmek hiç de kolay değildir, hatta olanaksızdır.

Sosyal bilim çerçevesindeki yaklaşımlarda “insan” inceleme konusu olduğunda, insanı mal ve para gibi kitlesel birimler içinde ele almamak gerekir. Eğer kentsel nüfusu çeşitli kesimlerden oluşan bir kitle veya yığın olarak görürsek; işgücü, göç edenler, alışveriş yapanlar, okula gidenler, turistler, televizyon seyircileri, çeşitli örgüt üyeleri, günübirlik seyahat edenler vb. kategoriler içinde birbirinden kopuk parçalar halinde çözümlenmek gibi, halen geçerli parçacı inceleme yöntemleri içinde hapsolmek kaçınılmazdır (Hagerstrand, 1970).

KENTLERDE ZAMAN-MEKÂN İLİŞKİSİ ve İNSAN

Hagerstrand’a göre birey (insan) üzerine eğildiğimizde; insan için bir yerdeki konumunun yalnız ‘mekân’ koordinatları olmadığı, aynı zamanda “zaman” koordinatının da anlam taşıdığını daha iyi anlamak zorunlu olmaktadır. Yerseçimi analizlerinin temel konusu yük ve mal olunca zaman boyutunu ihmal etmek ve bunu yalnız ulaşım ve depolama maliyetleri içinde düşünmek uygun olabilir. Fakat özellikle eğitim ve sağlık gibi kamu servislerinin yerseçiminde insan ögesi doğrudan işin içine girince böylesine basitleştirme mümkün değildir. Her bireyin günlük yaşamında çok amaçlı roller yüklendiği ve mekânda yer seçmesinin “zaman” akımıyla ayrılamaz olduğu da kabul edilir (Hagerstrand, 1970).

Bir bireyin, örneğin bir günde birkaç rolü oynayabileceğini varsaysak bile her rol, zaman içinde, bir diğerini dışlamak durumundadır. O insan o farklı rollerini belirli bir sürede, belirli bir zaman ve mekânda ve diğer insan grupları ile ve bireylerle ilişkisini tamamen kesmeden, belirli bir sürede, ve belirli araçların yardımıyla oynamak zorundadır. Bu rollerin de birbirini örtmeyen aralıklarla sergilenmesi gerekir. İşte burada asıl önemli olan “zaman”ın insan için kaçınılmaz bir gerçek olduğudur. Çünkü zaman daha sonra kullanılmak üzere bir yerde depolanamaz. İnsan canlılığını koruduğu sürece “zaman” boyutundaki her noktadan geçmek zorunluluğundadır. Oysa mekândaki her nokta insandan aynı şeyi talep etmez. Fakat insanın canlılığını koruyabilmesi için, herhangi bir çevrede minimum koşulların var olduğu bir yere (mekâna) sığınmak durumundadır. İnsanın sığındığı bu yer, bir “an”lık zaman önce durduğu herhangi bir yer ile hassas biçimde bağlıdır. Yani insanın bir yerde varılmadan birdenbire başka bir yere sıçramasına izin verilmez, zaten bu doğasına da aykırıdır. Bu nedenlerle, sosyo-ekonomik sistemlerde insanların ve şeylerin birarada işlevsel olabilmesi için “zaman” ögesi vazgeçilmez bir önem taşır (Hagerstrand, 1970).

Hagerstrand’a göre zaman-mekân boyutlarında insan (birey) bir “yaşam güzergahı” ya da bir “yaşam izi” (*life-path*) tanımlar. Bu yaşam izi doğumla başlar ve ölümle sona erer. Dolayısıyla “yaşam izi”ni parçalara bölerek günlük, haftalık iz veya güzergah tanımları yapılabilir. Benzer olarak günlük, haftalık veya kısa süreli yaşam izleri gözlem yöntemi ile örneklenebilir. Ancak bu gözlemi yapan kişinin bireylerin tek tek davranışlarından giderek kitlesel davranış biçimleri tanımlamaya çalışması, sistem bütünü içindeki işleyişe ait ipuçlarını yakalamadan bu tür bir çalışmaya girmesi, o araştırmacının olay içinde kaybolma riskini de beraberinde taşıyacaktır. Bu nedenle birey ya da bireylerin başka insanlarla birlikte bir toplulukta yaşamasından kaynaklanan çeşitli eylemler, çok çeşitli kültürel ve yasal kuralların getirdiği sınırlamaların bireyin yaşamına

dayattığı engellerin bireyin “yaşam izi” üzerindeki etkileri gözardı edilemez.

Hagerstrand’a göre yaşam izini etkileyen üç tür sınırlayıcı bulunmaktadır:

- Kapasite sınırlayıcıları (*capability constraints*)
- Kuşak sınırlayıcıları (*coupling constraints*)
- Otorite sınırlayıcıları (*authority constraints*)

Kapasite sınırlayıcıları bireyin (insanın) biyolojik yapısı ile hükmedebildiği araçlara bağlı olarak eylemlerini sınırlayan şeylerdir. Bazısı ise tamamen zaman ile bağımlıdır. Örnek ise; bir insanın minimum saat uyumak zorunda olması veya daha sık aralıklarla düzenli yemek yeme zorunluluğu gibi. Dolayısıyla “uyumak” ve “yemek” ihtiyaçları insanın diğer etkinliklerine ayıracağı “zamana” sınır getirir. Öteki sınırlayıcılar (kuşak ve otorite) “mesafe” ile ilgilidirler ve bireyin zaman-mekân çerçevesinin bir dizi daireler veya erişebilirlik halkaları ile bölünmesine neden olur. İşte bu tür sınırlamaların yarıçapı bireyin hareket kabiliyeti veya iletişim kolaylıklarına, insanın dinlenme ve yenilenme üssü olan konutu ile bağlı olduğu koşullarla belirlenir (Hagerstrand, 1970).

Her insan 24 saatlik bir gün içinde en az bir zaman aralığı (7-8 saat) kadar düzenli bir uykuya ihtiyaç duyar. ‘Konut’ üssü sabit kalmak koşuluyla işine, okuluna, diğer etkinliklerine gider ve geri gelir. Evinden ayrıldığında artık belirli bir sınırlayıcı vardır ve belirli saatte evine döneceği için o sınırları aşamaz. Bu demektir ki herkes gündelik hayatında “mekânsal” olarak adeta bir “ada”da yaşıyor durumundadır. Bu ada’nın gerçek ebatları insanın kullanabildiği ulaşım araçlarının sağladığı olanaklara bağlıdır, fakat bu esas ilkeyi değiştirmez. Ulaşım teknolojisindeki gelişmeler sözü edilen “ada”nın boyutlarını genişletmiş ve günümüzde bir yaya ile araçlı bir kişinin erişebilirlikleri arasında çok önemli farklar oluşmuştur. Ancak bu demek değildir ki insanlar –örneğin ilköğretim çağındaki çocuklar- her türlü zorunlu ihtiyaçlarına ulaşmak için mutlaka araç kullanmalıdır.

Daha iyi anlaşılabilir bir ifadeyle; ilköğretim çocuklarının mutlaka servis araçlarıyla her gün okullarına gidip gelmeleri zorunlu olmamalı, yaya olarak eğitim kurumlarına kolayca ulaşabilmelidir. Bu konuda yazarın Ankara’daki kamu ve özel ilkokulların kent mekânındaki dağılımı bağlamında yaptığı araştırmada mekân-zaman boyutlarında ortaya çıkan sonuçlar sosyal bilimler ve kent planlama disiplinine bazı önemli katkılar sağlayabilecek özellikleri taşımaktadır (Altaban, 1994).

Bir insanın (bireyin-bireylerin) günlük yaşam içinde izlediği birkaç “iz” grubuna demet (*bundle*) adı verilebilir. Örneğin fabrikada insanlar, makinalar ve malzemeler böylesine “demet”leri oluştururlar. Bir dükkânda satıcı ve müşteri mal alışverişi için bir demet oluşturur. Keza bir okulda öğrenciler ve öğretmenler bilgi ve düşünce değişimi için bir “demet” oluşturur. İşte bu demet oluşumu (ya da bağlam oluşumu) çeşitli ilkelere, sınırlamalara göre yapılır, bunların birçoğu önceden kararlaştırılmış, haftanın her günü için belirlenmiş “zaman” takvimine uygundur. Dolayısıyla bu ilke fabrikada da okulda da geçerlidir ve o eyleme katılan bireyin uyması zorunludur, bireyin özgürlüğü çalıştığı işyeri ve okul yeri seçimi ile bağımlıdır (Hagerstrand, 1970).

Örneğin, ilkokul öğrencisi bir çocuğun böyle bir (okul-okul yeri) seçme özgürlüğü yoktur. Ebeveyn bu seçmeyi yapmak ve zorunlu bütün takvimleri öğrenci adına düzenlemekle yükümlü sayar kendisini. Bu süreç, öğrencinin kayıt olacağı okul seçiminden başlayarak, okula nasıl ulaşacağı,

yemeğini okulda ya da dışarda mı yiyeceği, her gün sabah saat kaçta evden ayrılıp, kaçta eve dönmesi gerektiği ve tüm diğer ayrıntılara kadar ailenin, okul yönetiminin ve servis şirketinin kararlaştırdığı bir senaryo içinde yürütülür. Dolayısıyla bir ilkokul öğrencisinin okul döneminde günlük, haftalık ve de yıllık “yaşam izi” otorite sınırlayıcıları tarafından saptır. Bu örnekte ‘otorite’ okul ve aile olmakta ve çocuğun yaşam biçimi önceden belirlenmiş bir kontrol alanı veya sınırlanmış bir hareket mekânı içinde cereyan etmektedir. Bir ilkokul öğrencisi üzerine bu tür dışardan dayatılan sınırlayıcılar ve zorlamalar çocuğun günlük yaşamını doğrudan etkilemektedir (Altaban, 1994).

Okul döneminde evine yakın mesafede (yaya olarak 5-10 dakikada ulaşabileceği) bir okula giden çocuk, her gün en az 1 ile 2 saatini ev-okul arası araçla seyahate ayırmak zorunda kalan diğer bir (özel) okul öğrencisine göre uyku, okul, yemek, ders çalışma dışında oyun ve eğlence için zaman olacağından çok daha sağlıklı ve verimli bir yaşam biçimine sahip olacaktır (Altaban, 1994). Sonuç olarak bir çocuğun günlük yaşam izi içinde eğitim-öğretime ayrılan zaman dilimi ayrıca ev-okul seyahatleriyle yükleniyorsa, o çocuğun sağlıklı büyümesi, verimli olması için uyku ve yemek kadar önemli oyun-dinlenme-eğlenme gereksinimine ayrılacak zamana etki eden çok hassas bir sınırlama ortaya çıkacaktır. Bu sınırlama da doğrudan ev-okul arası “mesafe” ile ilgilidir ve sonuçta çocuğun günlük “zaman-mekân” çerçevesinin gereksiz erişebilirlik halkalarıyla (çocukların kapasitesini zorlayarak hareket kabiliyetini motorlu taşıtların ulaşabilirlik yarı çapına göre) aşırı genişleterek bölünmesine neden olur.

Diğer bir anlatımla, çocuğun günlük “yaşam izi” üzerine getirilen sınırlamaların, konut çevresi ile ilişkisi kurulmadan yapılan okul-okul yeri seçimiyle doğrudan etkilendiğini, otorite (aile, okul idaresi ve okul servisleri) tarafından belirlenen koreografiye göre bir eğitim yaşamının sahnelendiğini söylemek mümkündür. Ankara için bu satırların yazarının yaptığı bir araştırmada özel okul öğrencilerinin %12’sinin ½ saat ile 1 saat, %23.7’sinin 1 saat, %20.1’inin ise 1 ile 2 saat arasında okul seyahatine zaman harcadıkları, devlet okulundaki öğrencilerin ise %35’inin okuluna yaya olarak gittiği ve gidiş-dönüş için en çok ½ saat zaman harcadıklarını saptanmıştır (Altaban, 1994).

KAMU SERVİSLERİNİN YERSEÇİMİ SORUNSALI

Kamu servisleri kentli insanın yaşamında, yaşamın her aşamasında önemli rol oynar.

Planlamada önemli bir yeri olan yerseçimi kuramının kamusal servislerin yerseçimini gözardı ettiğini ya da genelde bu kuramın tamamen ekonomik ölçütlere dayandırıldığını, bireysel olarak özel firmanın optimal yerseçimiyle sınırlı kaldığını biliyoruz. Diğer bir deyişle, yerseçimi kuramının klasik neo-klasik ekonomik kurama mekânsal içerik kazandırma çabasında olduğu açıktır. Bu yaklaşımda kamusal servislerin yerseçiminin konut alanlarının gelişmesine bağlı olarak belirleneceği, örneğin önce konut alanları ve alışveriş (ticaret) odaklarının yerseçimiyle yaşam alanının oluşacağı ve daha sonra kamu servisine talep doğacağı ve yerleşeceği anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Oysa temel altyapı ve kamu servislerinin planlı kentsel gelişme alanlarında öncelikle programlanması ve uygulanmasının, ekonomik yönden ve işletmecilik açısından öncülük ve ivme kazandırdığı da bilinmektedir. Kamu servisleri yerseçimine ilişkin kararların bileşenleri ve tercihleri

özel sektörden tabii ki çok farklıdır. Çünkü bu farklılığın temelinde “kamusallık” niteliği yatmaktadır ve kamu servisleri mutlaka etkinlik ve kâr öğelerine göre yerseçmez ve bunlar tamamen paraya bağlı olmayan servislerdir. Kamu servislerinin doğru yönlere ve herkese eşit olarak hizmet vermesi esas alınır ve toplumun genel refahının yükseltilmesi amaçlanır (Altaban, 1994).

Kamu servisleri yerseçimi konusunda, farklı düşünce okullarından kaynaklanan belli başlı paradigmalardan kısaca söz etmek gerekir. Aşağıdaki beş başlık altında bunlar özetlenmektedir.

- Genel Dengelilik (*General Equilibrium*) yaklaşımına önemli katkılar getiren Teitz geleneksel yerseçimi kuramından hareketle dengelilik koşullarını araştırmış, fakat arz ve talebe bağımlılıktan kurtulamamıştır (Teitz, 1968). Dolayısıyla kamusal tesis yerseçimi kuramı için bazı temeller atılmasına karşın önemli yetersizlikler aşılamamıştır .
- Programlama (*Programming*) yaklaşımında kamusal tesis yerseçimine çeşitli modeller uygulanmakta ve bu iş sadece bir tahsis sorunu olarak ve aynen bir özel sektör sorununun uzantısı olarak ele alınmaktadır (Teitz, 1968).
- Davranışsal (*Behavioral*) yaklaşımın coğrafya ve planlama ile güçlü ilişkileri vardır ve yerseçimi konusu tipik bir çelişki olarak kabul edilir. Bu çelişki ortamındaki çok sayıda oyuncunun rolleri ise doğrudan eylem mekânı ile şekillenir. Bu analitik modelin esnekliği ve uygulanabilirliği bulunmaktadır; buna karşın çok farklı boyutlarda sorunu benzer veya eşit kabul etmesi yanlış sonuçlar verebilir, dolayısıyla bu yaklaşım da zayıflıklar taşımaktadır (Teitz, 1968).
- Kamu malları (*Public goods and services*) yaklaşımı, kamu servislerinin yerseçimine ilişkin önemli ipuçları verir ve temel özelliklerinin çok iyi değerlendirilmesi gerekir. Bireyler ve toplumun politik kurumlar kanalı ile devletten talep ettiği mal ve servislere verilen genel isim “kamu malı”dır. Bu tür mallara ve servislere de kamu tesisleri sistemi ile erişilir. Kamu malının iki temel özelliği ise; a) ortak olarak sunulması ve b) dışta bırakmanın olanaksız oluşu olarak belirlenir. Toplumdaki bir kişiye bir kamu malı sunulduğunda diğer tüm kişilere de benzer nitelikli o mal ya da servisin eşit oranda ve ek maliyet yüklenmeden sunulabilmesi söz konusudur. Bu özelliğe bağlı olarak da, eğer bu tür bir servis kamu tarafından bir kişiye sunulmaya başlarsa bu servisi tüketmek isteyen diğer toplum bireylerinin bundan yararlanmadan dışlanması mümkün değildir (Dear, 1974).

Kamu malının “ortak sunum” özelliğini iki ayrı boyutta incelemek olasıdır: Birincisi, sunulacak kamu malı ya da servisinin yerseçimi ve yerleştirilmesidir. Bunun için de önce kentte o servis için bir “mekân” belirlenmesi ve o mekânın o işleve “tahsis” edilmesi gereklidir. İkinci boyutu ise o kamu servisinin ortak olarak sunulacağı tesisin belirli bir kapasiteye sahip olup olmamasıdır. Hastane ve okul bu konu için çok iyi birer örnek sayılabilirler. Bu tesislerde belirli bir üst sınıra (o tesis kapasitesinin alabildiği en üst sınır) göre tesislerden yararlanacak ek kişilere ayrıca maliyet yüklenmeden aynı standartta hizmet sunulması mümkündür. Ancak kapasite üst sınırı aşıldığında oluşan yığılma sonucu hizmet standart ve kalitesinin düşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin en çok 35-

40 öğrenci kapasiteli sınıflara göre yapılmış bir eğitim tesisinde, sınıflara 50-60 öğrenci yığılması hem fiziksel olarak hem de nitelik yönünden eğitim tesisinden bekleneni veremez (Altaban, 1994).

Toplu tüketim (*Collective Consumption*) yaklaşımı keza kamu mallarında izlenen özellikleri aynen taşıyan, kamu mallarındaki "ortak sunum" a güç kazandıran "ortak tüketim" özelliğinin ön plana çıktığı bir yaklaşımı açıklamaktadır. Bireysel olarak ve tek bir ürün gibi tüketilemeyen fakat toplum içinde birlikte tüketilebilen mal ve hizmetler olduğu kabul edilir (Bulutoglu, 1977). Örneğin sağlık hizmetleri (hastaneler), eğitim hizmetleri (okullar), kimsesiz çocuk yuvaları, darülacezeler, altyapı hizmetleri (yol, kanal vb.), sokak aydınlatması, itfaiye hizmeti, kolluk hizmetleri (polis, zabıta vb.), çöp ve atıkların toplanması ve imhası ile planlama hizmetleri toplu tüketime ilişkin tanımlamaya uygun düşerler (Bulutoglu, 1977).

Ortak tüketim mal ve hizmetlerinin en belirleyici özelliği ise kamu tarafından üretilmesi, sunum ve dağıtımının kamu tarafından yapılmasıdır. Bu nedenledir ki ekonomide piyasa malları dışında kalan kamu malları olarak sınıflandırılırlar. Aynen kamu mallarında olduğu gibi; toplumdaki hiç kimsenin bunların tüketiminden dışlanmaması, toplum üyelerinin bunların tüketimini reddetmemesi, ilave bir tüketicinin yararlanma maliyetinin sıfır olması, bazı hizmetlerin (örneğin ilköğretim) tüketiminin o toplumun bireylerini zorlayarak sağlanabilmesi, bu hizmetlerin birçoğunun "pazarlanamaması" gibi özellikleri sayılabilir. Oysa ortak tüketim hizmetlerinin bir kısmı (örneğin; spor karşılaşmaları, tiyatro, sinema, vb.) etkin olarak ve kâr amaçlı olarak da pazarlanabilmektedir.

Eğitim bir kamu hizmeti olarak, hatta ilköğretimde zorlayıcı olarak, toplu tüketime sunulan bir hizmet niteliğinde iken bununda pazarlanabilir niteliğe dönüştüğü görülmektedir. Türkiye'de özel dershaneler ile başlayarak ilk, orta ve yüksek eğitimin özel kuruluşlar tarafından sunulması ve bunun resmi eğitim politikasının bir parçası haline gelmesi ve kamusal araçlarla desteklenmesi çok ilginç ve önemli bir örnektir.

Kentlerde ortak tüketime sunulan çevre sağlığı, aydınlatma, kanalizasyon, parklar piyasada özel tüketim malı olarak sunulmamakta, kamu eli ile sunumu etkinlik kazanmaktadır. Bu tür hizmetlerin bazılarının kamu tarafından fiyatlandırılarak tüketime sunulduğu fakat bunun da özel tüketim malı gibi gerçekleştirilemediği de bilinmektedir (Bulutoglu, 1977). Ortak tüketim malları sunuldukları alanda yaşayan tüm nüfusu etkilediğinden bunların reddedilebilir nitelikte olup olmaması da yarattığı fayda yönünden önem taşır.

Pazarlanamayan faydalar, piyasada pazarlanan ve tek tek tüketilen özel faydadan farklı nitelikte ise bunlar toplu tüketim hizmeti olarak çevreye yayılır. Buna pozitif dışsal etkiler denilebilir. Örneğin eğitimin toplumsal kültüre olan doğrudan faydası, sağlık alanında zamanında teşhis ve tedavinin koruyucu hekimlik yönünden faydası, baraj yapımı ve ağaçlandırmanın taşkın ve erozyonu önleme bakımından faydası bu tür ortak tüketim konusu çevresel dış etkilerdir (Bulutoglu, 1977).

Piyasa ve kamu mal ve hizmetleri ayırımı yalnızca teknik bir sınıflama olmayıp tarihsel gelişme içinde siyasal nedenlere de bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Toplumun sosyal bunalımlara düşmesini önlemek, kapitalist düzenin işlerliğini sürdürmek ve piyasa mekanizması içinde bunların sunumu ve dağıtımındaki başarısızlıkları karşılayıp ortaya çıkan eşitsizlikleri ve sonuçtaki toplumsal hareketleri önlemek amaçları bu tür mal ve hizmetlerin kamu malı olmasını zorlamıştır.

Bu kamu mal ve hizmetleri; sosyal yatırım ve sosyal tüketim olarak ikiye ayrılabilir. Sosyal yatırım alanına insan kapitalini geliştiren eğitimi, fiziki sermaye birikimini arttıran altyapıyı ve sonuçta emeğin verimliliğini arttıran yatırımları dahil edebiliriz. Sosyal tüketim alanına ise yeşil alanları, sokak aydınlatması ve radyo-televizyon yayınları gibi emeğin yeniden üretimini sağlayan konuları da sokabiliriz (O'Connor, 1973).

Toplu tüketim mal ve hizmetlerinin ne kadarının merkezi yönetimlerce, ne kadarının yerel yönetimlerce sunulmasının gerektiği, bu iş bölümünün hangi ölçütlere göre yapılacağı da önemli bir sorun ve tartışma alanıdır. Bu konuda tarihsel gelişimden gelen özellikler, dışsallık alanları, dışsallıkların uzaklıkla azalması, çoğalması gibi etkenlerin rolü bulunmaktadır. Kamu mallarının ortak tüketim malı olması irdelenirken bunların mekânsal dağılımının toplumsal sonuçlarını araştırmada “dışsallık” önem kazanmaktadır. Birçok kamu malında birlikte tüketim ve bundan dışlanamama özelliğinin uzaklıktan etkilendiğini, uzaklık arttıkça tüketimin azaldığı ve belli bir noktada sifra düşebildiği de görülmektedir. Dolayısıyla kamu mal ve hizmetlerinin belirli türlerine göre değişen bir “dışsallık alanı” olduğunu ve bunu dikkate alarak mekânda dağıtılmak durumunda olduğunu söyleyebiliriz (Tekeli, 1992).

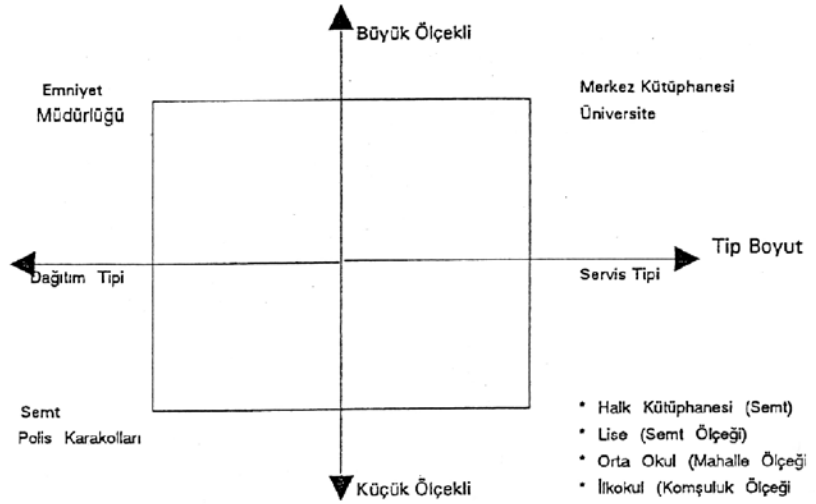
Sonuç olarak değerlendirirsek: Eğitim tesislerinin mekânsal dağılımının bu hizmetin sunumunda gösterdiği özellikler incelenirken bu “dışsallık alanı” ve “toplama alanı” kavramları önem kazanmaktadır. Eğitim hizmetinin kamu tarafından sunumunda mahalle ve semt ölçeğinde gözetilen kimi yasal ve yönetsel kurallar ve mekânsal ölçütler var iken, özel sektörde açılan her kademede eğitim tesisinin ise girişimci ya da işletmecinin piyasadaki verimlilik ve kâr güdülerine göre yer seçebildiğini izlemektediriz. Uzaklıkla azalabilecek tüketim talebini düzeltmek için de ticari ulaşım (minibüs vb.) servislerinin devreye girdiğini, dışsallığın negatif etkilerini azaltmak için yaratılan bu özel taşımacılığın da bu defa seyahat zaman ve maliyetini arttırdığını görmekteyiz. Eğitim çağındaki çocuk ve gençlerin uzun mesafelere taşınması onların günlük yaşamlarındaki zaman bütçesi kullanımını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca kent içi ve dışı trafik yoğunluğu, gürültü ve hava kirlenmesi artmaktadır. Diğer yandan aile bütçesine ulaşımından gelen harcama yükleri de piyasa kurallarının etkisiyle olumsuz biçimde yükselmektedir (Altaban, 1994).

KAMUSAL SERVİSLERİN SINIFLANDIRMASI

Kamu servislerinin yerleşimi konusunu tartışırken bunların kentsel mekândaki konumları ile tüketicinin mekânsal dağılımı ve ilişkilerini gözeten bir sınıflandırmaya ve bu servislerin tipolojisine ait bilgilere de gereksinim bulunmaktadır.

Kamusal nitelikli servisler tüketim biçimi ve kentteki yerine göre esas olarak iki tür içinde sınıflandırılabilir: Başlangıç yerinde (tüketicinin bulunduğu yer) sunulan “dağıtım tipi” servisler ve bitiş yerinde (servisin bulunduğu yer) sunulan “servis tipi” servisler ki tüketiciler bu servisi almak için kent içinde bir merkeze seyahat etmek zorundadır (Massam, 1975). Veya her iki sunum biçiminin birlikte olduğu, örneğin halk kütüphanesi ve gezici kütüphaneler vb. tesislerde bu sağlanabilir (**Resim 1** ve **Tablo 1**).

Kamu servislerinin en temel bölünmesi iki türdür: Dağıtım tipi merkezler ve Servis tipi merkezler (**Resim 1**).

Resim 1. Kamu Servislerinin Tipolojisi
Kaynak: Dear (1974, 13).

Tipi	Dağıtım Sistemi	Servis (Hizmet) Örneği
Dağıtım Tipi	Çok sayıda başlangıç noktasından az sayıda merkeze (bitiş) yönelik, tek veya çok amaçlı seyahat	Hastahaneler Okullar Kütüphaneler Klinikler Sosyal hizmet birimleri Oy atma yerleri
Servis Tipi	Az sayıda başlangıç (çıkış) noktasından çok sayıda hedefe (bitiş) yönelik tek amaçlı seyahat	Yangın söndürme (itfaiye) istasyonları Polis karakolları
Servis Tipi	Az sayıda başlangıç noktasından yeniden çok sayıda hedefe yönelik, tek seyahat boyunca birkaç yere hizmet verme	Çöp toplama Posta dağıtım ve toplaması Polis devriye hizmeti Kar temizleme/tuzlama
Bölgesel- Noktasal ve Ağ tipi	Az sayıda merkezi noktadan belirli alan ve bölgeye hizmet sunumu, mal ve iletişim araçları ile ya da PTT, radyo ve TV gibi bilişim/medya ağı ile hizmet	Vergi bölgeleri ve vergi toplama birimleri Yargı hizmeti bölgeleri ve birimleri Klinik,(sağlık kontrolü) Planlama bölgeleri

Tablo1. Dağıtım Sistemine göre Kamu Servislerinin Sınıflandırılması
Kaynak: Massam (1975, 3).

Tüketici ilkinde kendisi doğrudan hizmet almak için gelir (örneğin kütüphane); ikincisinde ise servis tüketicilere dağıtılır (örneğin polis karakolları). Bu temel tanımlama ölçek boyutu devreye girince karmaşıklaşır. Tesisler küçük veya büyük ölçekli olabilirler. Servis tipi bir tesiste ölçek boyutu düşünüldüğünde bir Merkez Kütüphanesi ile bir Semt-Halk Kütüphanesi ayırımı yapılır.

Bir çok tesis türü ölçek ve tipin iki boyutu üzerinde değişerek yer alabilir. Örneğin servis tipi olarak betimlenen kütüphane gezici dağıtım servisine dönüşebilir ve tüketici kitleye konut bölgesinde hizmet sunabilir. Eğitim tesisleri "servis tipi" içindedir. Küçük ölçekli eğitim tesisleri olarak ilkökul, ortaokul ve liseler, kent mekânında kademeli olarak dağıtılırken, üniversite

büyük ölçekli bir kamu servisi olduğundan kentin belirli noktalarında yer alır (Dear, 1974).

Tablo 1'deki sınıflamaya göre, okullar çok sayıda başlangıç noktası olan konutlardan, kent mekânında az sayıda dağıtılmış olan bir hizmet tipine girmektedir. Okulların mekânsal dağılımındaki önemli özellik eğitiminin farklı yaş grubundaki nüfusa göre kademelenmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, ilkokullar konut bölgelerine en kolay ulaşabilir (tek amaçlı ve yaya olarak) mesafede dağıtılırken ağ tipi özellikler gösterir. Oysa üniversiteler kentsel alanda belirli merkezlerde ya da yerleşkelerde az sayıda ve noktasal özelliklerdir. Dolayısıyla eğitim tesisleri toplumsal tüketime yönelik bir kamu hizmeti olmakla birlikte farklı öğretim çağı nüfusu için farklılaşan bir dağıtım-servis boyutu ve ölçeği bulunmaktadır (Massam, 1975; Altaban, 1994).

Diğer bir sınıflama ağ tipi (*network*) ve noktasal (*nodal*) tip olabilir. Başka bir sınıflama ise, talebin mekânsal dağıtımıyla doğrudan ilişkili olmayabilir; kent planlama, hava kirliliği kontrolü, ulusal savunma gibi.

Kaynağında (başlangıç yeri) ve sunum (bitiş) yeri belirlenmiş servislerde mesafenin veya ulaşım maliyetinin en aza indirilmesi ve erişebilirliğin en çoğa çıkarılması başlıca inceleme konularıdır. Eğitim hizmetlerinin yer seçimi ve dağıtımında en az mesafede ulaşılabilirlik (erişebilirlik) ve ulaşım maliyeti konuları önem kazanmaktadır. İşte bu noktada eşitlik (*equality*) ve etkinlik (*efficiency*) kavramları ön plana çıkmaktadır (Altaban, 1994). Ancak bu yazı çerçevesinde eşitlik ve etkinlik kavramlarının incelenmesi kapsam dışında bırakılmakta ve kamu servisleri yer seçimine ait kuramsal bir çerçevenin olası bileşenleri üzerinde kısaca durulmaktadır.

KAMU SERVİSLERİ YERSEÇİMİ KURAMININ OLASI BİLEŞENLERİ

Kamu servisleri yer seçimi kuramı sonuç olarak belirli tesislerin kent mekânında konumlandırılmasını yöneten ilkelerin soruşturulması olarak da tanımlanabilir. Bu fiziki yapıların işlevi, kamu sektörü yükümlülüğünde olması gereken mal ve servislerin sunumunu kolaylaştırmaktır. Bu kuramın diğerlerinden temel ayırıcı özelliği "kamusallık" ve "yerseçimi" gibi birbirinden ayrılmaz öğeler üzerine kurulmasıdır. Yerseçimi kararında kamusal motifinin kuram için birçok belirleyici yanı vardır. En önemlisi, planlama, ölçek, yerseçimi ve işletmeye ilişkin kararların tümünün sonuçta politik nitelikte kamusal bir süreçte belirlenmesidir. Bu süreçte karar vericiler yerseçimi yaparken yalnız etkin ve ekonomik bir çözüm aramazlar, aynı zamanda eşitlik yanına da çok dikkat etmek durumundadırlar (Kenny ve Raiffa, 1972).

Kamu karar mekanizmasındaki bu "eşitlik" arayışı çerçevesinde belirli bir tesis için maliyet ve faydanın dağılımı da önem kazanır. Eğer maliyet ve faydalar çok farklı sosyal gruplara yönelik ise yönetimin bunu savunması çok zorlaşır. Dolayısı ile tesisin dışsal etkilerinin eşit dağılımı yetmez, aynı zamanda bu etkiler toplum tarafından eşitlikçi görülmesi ve kabul edilmesi de gereklidir. Kamusal karar süreçlerinde eşitlik çoğunlukla bir tür muhasebe mekanizması (girdi-çıktı hesaplaması) yoluyla başarılır. Kamuoyu tepkilerine açık bir yönetim giderek artan bir talebi karar mekanizmasına kamusal girdi olarak ve bir tür toplumsal denetim olarak kabul eder (Altshuler, 1970).

Toplumun hissedilir ihtiyaçlarına (eğitim, sağlık vb.) doğrudan kamu yönetiminin cevap vermesi için pek çok neden vardır. En önemlisi de

Öğeler	Bileşenler	İnceleme Konuları
Birimler	Kamu malları/ Tesisler	Çıktı tipi (ürün) Kamusalılık derecesi Pazar örgütlenmesi
Sistem Özellikleri	Çoklu sistemler Dinamikler Bağımlılıklar Hiyerarşi (Sıradüzen)	Ölçek-mesafe karşılığı Sistemin büyümesi ve değişim Üretim/Tüketim Kapasite/İlişkilendirme
Katılımcı Taraflar	Müşteri Servis üreticisi Kamu Yönetimi Mali olarak destekleyen Toplum	Servis sunumundaki rolü Kazanç Arzedici Mali olarak destekleyen Hakem
Eylem Mekanı	İhtiyacın eklemlenmesi Kamuoyu tepkisi Program uygulaması	Kaynak: Dinamikler Tahsis:Çözüm bulma Üretim-temin etme Desantralizasyon, Yerleşimi (merkez dışılık)
Yerleşimsel Odak/Merkez	Etkiler	Doğrudan Dolaylı Dinamikler Saçılmalar

Tablo 2. Kamu Tesisleri Yerleşimi Paradigmasının Öğeleri ve Bileşenleri
Kaynak: Dear (1974, 20).

serbest piyasanın o ihtiyaçlara cevap veremeyişidir. Kamu müdahalesini meşru kılan, toplumun bazı kesimlerinin gereksinim duyduğu mal ve servislerden, piyasa düzeni içinde, yoksun kalmalarıdır. Kamu müdahalesi sonucu mal ve servis sunumu piyasada geçerli birçok ölçütü altüst eder. Çünkü kamu girişimi rekabet etkisi dışındadır. Özel sektörde ise yanlış bir karar o firmanın iflasını getirebilir. Tüm bu etkenlerin (karar sürecinin kamusalılığı, eşitlik kaygısı, kamusal girdi ve muhasebesi, kamu müdahalesindeki farklı ölçütler) sonucu olarak kamu sektöründe yerleşimini yönlendiren kuralların özel sektörden çok farklı olduğunu önemle vurgulamak gerekir (Dear, 1974).

Kamu servisleri yerleşimi kuramına katkıda bulunabilmek için özel sektör ekonomilerine dayanan yaklaşımlardan uzaklaşmak gerekir. Bu nedenle de kamu ve özel sektör arasındaki karşıtlık sürekli vurgulanmalıdır. Yeni bir paradigma arayışı mümkün olduğunca basit fakat o derecede kapsamlı bir çerçeve koyabilmeli ki, kamu servisi yer seçiminin görgül ve kuramsal çözümlemesi yapılabilsin. Bu yaklaşımda kamu sektörü sorununun sosyo-politik karmaşıklığı da hiçbir zaman gözardı edilmemelidir. Kamu tesisi yerleşimi paradigmasında en önemli soruşturma konusu dört temel ögenin tartışılmasıdır. Bunlar; "inceleme birimi", "servis sisteminin özellikleri", "yerleşimi kararına katılımcı taraflar" ve "katılımcıların eylem alanı" olmaktadır (Dear, 1974).

İnceleme Birimi

Kamu servisleri yerleşimi kuramının araştırdığı asıl ilgi odağı, kamu mal ve servislerinin sunulduğu tesislerdir. Hizmet-servis biriminin hassas bir tanımını yapmak kolay değildir, çünkü bir tesisin verdiği hizmetin niteliği çok değişebilir.

Bir tesisin çıktısı, örneğin bir çöp imha merkezinin hizmet ettiği tüketici sayısı ile ölçülebilirken, bazıları daha az somut nitelik taşır. Örneğin toplumdaki sağlıklı bireylerin hastaların iyileştirilmesine ilişkin değer yargısı böyledir. Toplu tüketim mal ve servislerinde de bu sorun vardır. Toplumda bazı kişiler o tüketim seçeneğini istemeseler de potansiyel tüketici olarak o servisin varlığından dışsal bir yarar sağlarlar (Weisbrod, 1964).

Örneğin hastane böyledir. Bir bireyin özel talebine göre hastane açılmaz, fakat o birey hastane servisinin olmasından mutludur; çünkü gelecekte bu servis kendisine de hizmet sunabilecektir (Dear, 1974). Kamu hizmeti tanımında çıkan sorunlar, bir kamu malını niteleyen “kamusallık”ın çeşitli dereceleri ile daha da çoğalır (Teitz, 1968).

Teitz (1968)’e göre kamusal üç önemli kategoride ortaya çıkar; bunlar saf kamusal mallar, kısa erimde sıfır marjinal maliyeti olan mallar ve kamu yararı için desteklenen özel mallardır (*merit goods*). Örneğin; hava kirliliğini ölçme sistemi birinci kategoriye, tıkanmayan bir yol ağı ikinciye ve bir kütüphane sistemi üçüncü kategoriye dahil edilebilir (Weisbrod, 1964). Daha ileri bir ayırım ise kamu yararı için desteklenen özel mallar (*merit goods*) ile zorunlu ihtiyaç malları (*necessity goods*) arasında yapılabilir (Tiebout ve Houston, 1962).

Zorunlu ihtiyaç malları hükümetlerin yeniden dağıtım ve paylaşırma bütçesinin önemli bir parçasıdır. Örneğin bir hükümet ülkedeki gelir dağılımını yeniden düzenleme kararı verdiğinde bu yeni dağıtım doğrudan gelir transferi yerine başka bir yol ile yapılabilir. Hükümetler parasız eğitim (veya sağlık) hizmeti sunarak ve konut alanları içinde veya yakınında okul (sağlık tesisi) açarak böyle bir katkıyı yapmaktadır.

Kamu sektöründe klasik piyasa yapısı ve kuralları olmadığından kamu mal ve servislerine olan talebin mertebesini ölçmek ve sunumu ayarlamak zordur; hatta mümkün değildir. Bu nedenle de kamu mallarının fazla ya da eksik sunumu sorunu daima vardır (Aron ve Mc Guire, 1989). Bu zorluklara bağlı olarak talep tahmini yerine ihtiyaç ön plana çıkar (Margolis, 1968). Ancak bu kez de ihtiyacın tanımı önem kazanır. Çünkü ihtiyaç yalnız teknik ve profesyonel bir sorun olmakla kalmayıp, kamu mallarının sunumunda politik seçimlerde doğrudan devreye girer.

Bir yangın söndürme (itfaiye) servisinde tüketicinin seçme şansı yoktur. Çünkü burada servisin biçimini, en az mesafe içindeki işletme alanı ve en hızlı tepki verme süresi gibi teknolojik etkenler belirler. Ölçek ve mesafe arasındaki uzlaşmada tüketicinin seçimi çok az rol oynar.

Bir kütüphane sisteminde tüketicinin seçimi önem kazanır. Örneğin büyük bir merkezi kütüphanede çok daha fazla kitap stoku vardır ve daha fazla okuyucu çeker. Fakat bu servisten yararlanmak için seyahat maliyeti artar. Her biri göreceli olarak küçük ölçekteki, çok sayıda kütüphanenin tüketiciye kolay erişilebilirlik üstünlüğü vardır. Bu örnekte ölçek ve konum (yer seçimi) etkenleri çelişki içindedir (Margolis, 1968). Özetle kamu tesisinin çıktısında (sunulan hizmet) kamu malı niteliğinin, tesis sisteminin mekânsal örgütlenmesinde önemli etkileri vardır (Teitz, 1968).

Sistem Özellikleri

Kamu tesisleri sunumu, birden çok tesis ve bu tesislerin birbirleri ile ilişkili bir tesis elemanları seti ile ilgilidir. Özel sektör yerseçimi kuramı tekil birimlerin konumlandırılması üzerine kurulmuştur. Oysa kamu sektörü

kuramı ağırlıklı olarak çoklu yerleşimi sistemleri ile ilgilenir. İşte bu ilgi paradigmaya yeni bir boyut katar (Teitz, 1968).

Çoklu-sistem yerleşimi belirgin şekilde karmaşık bir konudur. En önemli ve birlikte çözüm bekleyen öğeleri “ölçek” ve “mesafe”dir. Bu tür bir sorunun çözümü tekil bir tesisin yerleşiminden oldukça farklıdır, çünkü sistem dinamikleri sorunu kaçınılmazdır (Teitz, 1968).

Diğer bir karmaşıklık kaynağı, sistemi oluşturan öğeler arasındaki birbirine bağımlılıklardır. Bu karşılıklı bağımlılık en basit şekliyle “piyasa”daki üretim ve tüketim tarafları arasında vardır. Örneğin özel bir servisin sunumunda, bir kamu kurumu kendi başına yetersiz ise birkaç kamu biriminin işbirliği gerekebilir. Tüketim tarafında ise baskı grupları arasındaki bir anlaşma bir kamu yönetim birimini bu işbirliğine girmekten alıkoyabilir. Böylesi bir zorlama karşısında bir kamu biriminin işbirliğinden çekilmesi servis sağlama planını tümüyle etkileyebilir.

Örneğin, okulların yerleşimi ve kamulaştırmasında (ve yapımında) ilgili yerel yönetim ve Milli Eğitim Bakanlığı adına Valilik rol oynar. Yerel yönetimin hazırladığı imar planındaki okul yerlerinin elde edilmesi için Bakanlığın o il'e ödenek ayırması ve bunun yerel imar programı ile tutarlılık içinde olması gerekir. Oysa kaynak sınırlı olunca Bakanlığın okul yatırım programı ile imar programı arasında paralellik sağlanamaz. Bir süre sonra da (örneğin 5 yıl) merkezi yönetim bazı okullardan vazgeçebilir. Hatta arsa sahipleri Valilik ve Bakanlıktan bu yönde olumlu görüş aldığında Bakanlık ile Yerel yönetim arasında imar planına bağlı işbirliği sona erer ve baskı sonucu oluşan plan değişikliği gündeme gelir (Altaban, 1993 ve 1994).

Kamu tesisi yerleşiminin sistemin tümünü etkileme özelliğinin önemli mekânsal sonuçları vardır. Kamu tesisleri sistemindeki kademelenmiş yapı iki nedenle ortaya çıkar (Teitz, 1968). Birincisi birçok sistem (elektrik, su, kanal vb.) ağ-tipi yapıya (*network*) sahip olup bu sistemler genelde daha fazla kapasitelerde (toleranslı olarak) sunulur. Kademelenmiş yapının ikinci kaynağı birçok kamu tesisi sistemindeki merkezi yer özelliğidir. Bu düzen içinde belirli en az servis talebi, sıralamadaki en alt kademe elemanlarca karşılanır; az sayıda orta kademedeki elemanlar ve en az servislere ait diğerlerini; son olarak da birkaç en üst kademe eleman da en çok ihtisaslaşmış servisleri barındırır. Örneğin sağlık servisinde bu kademelenme ve ihtisaslaşma vardır. Bu işlevsel uzmanlaşmanın önemli mekânsal boyutu da bulunur ve en alt kademedeki en üst kademeye kadar değişen ihtiyaçlara göre -ya talep sıklığı veya servis maliyetine göre- farklı mekânsal sunum biçimleri ortaya çıkar. Aynı tesis sistemleri kademelenmesi işletmedeki zorunluluktan da doğar. Bu kademelenme ve birbirini takip eden bir sıralama düzeni en açık şekilde sağlık servisinde izlenebilir (Schulz, 1970). Örneğin bir hasta böyle bir kademeli düzen içinde aile doktorundan hastaneye sevk edilir, tedavi dönemi, nekahat dönemi ve taburcu oluncaya kadar bir sıra takip eder. Bu işlevsel sıradüzen içinde hasta aynı zamanda mekânsal bir sıralamayı da izler. Örneğin aile doktoru hastanın konutuna yakın konumda iken hastane çok uzak bir mesafededir. Son olarak tesis çıktısının doğasına bağlı olarak sistemin tasarımında ölçek ve tip boyutları da etkilenir.

Servis ölçeğinin, tesis sisteminin mekânsal özelliği üzerindeki etkisi açıktır. Tekil tesislerin ölçeği büyüdükçe daha az sayıda tesis gerekli olacaktır veya ölçek küçüldükçe çok sayıda tesis dağıtılacaktır. Aynı derecede önemli olan servis tipi ve dağıtım tipi merkezlidir. Servis tipi (örneğin eğitim) bir kamu

tesisinin mekânsal deseni, dağıtım tipinden çok farklı olacaktır. Servis tipi bir sistemde tüketicinin erişebilirliği en önemli bir yerleşimi parametresidir ve çok sayıda küçük ölçekli tesisin yaygın şekilde dağıtılması gereklidir (örnek olarak ilkokullar). Halbuki diğer dağıtım tipi sistemde (posta vb.) büyük ölçekli merkezi bir istasyondan servis en uygun biçimde dağıtılabılır (Dear, 1974).

Özet olarak, kamu tesis sistemlerinde yatay ve düşey ilişkilerin güçlü olmasına gereksinim vardır. Sistemden beklenen çıktının özgün niteliğinin tesis setinin mekânsal dağılımı üzerinde güçlü bir etkisi vardır (Dear, 1974).

Katılımcı Taraflar

Klasik mikro-ekonomi modelinin uygulandığı pazar mekanizması içinde iki seçkin katılımcı taraf bulunur. "Arz" tarafından üreticiler ve "Talep" tarafından tüketiciler. Dolayısıyla piyasadaki çelişkiler iki taraflı bir oyun çerçevesinde ele alınır. Birçok gelişkin modeller böylesi basit bir çerçeve üzerine kurulur. Bunların çoğunluğu da rekabetçi bir piyasada yer alan ve kârını en çoğa çıkarmak isteyen bir firmanın üretim teknolojisi ile ilgilidir. Oysa, genel olarak, kamu servisi yerleşimi konusunda çok sayıda taraf (katılımcı) çok sayıda amaç/hedefle oyuna dahil olur (Reiner, 1971).

Birçok kamu tesisi yerleşimi kararında en az beş adet katılımcı taraf ayırt edebilir (Dear, 1974). İlk ikisi, servis üreticisi ve tüketici müşteriler geniş anlamda özel sektördeki taraflara benzetilebilir. Diğer üç taraf kamu yönetimi, mali olarak destekleyen kurum ve toplumdur ve bunların her biri de işin içinde rol alan alt gruplardan oluşabilir. Beş değişik katılımcı tarafın rolleri ayrıntılı olarak incelendiğinde, niçin iki taraflı özel sektör modellemesinin kamusal örneğe uygun olmadığı da ortaya çıkar (Dear, 1974).

Servis Üreticileri

Servis üreticileri kamu veya özel kurumlar olabilir. Özel sektörün kamu servisi sunumuna ilgisini çeken şey kâr motifi olabilir. Birkaç küçük istisna dışında özel servis üreticisinin davranışı klasik ekonomi terimleri içinde çözümlenebilir. Ekonomistlerin etkinlik ölçütüne ilişkin tipik ilgisi nedeniyle servis üreticisinin faaliyetindeki eşitlik boyutu da göz ardı edilir. Örneğin fiyat öncelikli bir pazarlama politikası geniş sayılardaki yoksul tüketicileri dikkate almayacaktır. Daha karmaşık eşitlik boyutları geniş ufuklu sosyo-politik yaklaşımları içerir. Kamu sektörünün performansını değerlendirmede yalnızca ekonomik ölçüte bağlanmak açıkça uygun olmamaktadır.

Tüketici Müşteriler

Toplumdaki çeşitli (müşteri) grupların talebinin nasıl oluştuğu ve eklemlendiğini belirlemek son derece zordur. Ayrıca gerçek tercih ve taleplerin açığa çıkması ancak politik süreç içinde ya doğrudan katılım ya da seçilmiş temsilciler kanalıyla mümkün olur. Sonuçta kamu servis tesisleri için talep ve arza ait kararlarda geleneksel tüketici grubun ağırlığı çok düşüktür (Dear, 1974).

Kamu Yönetimi

Kazancın mümkün olmadığı durumlarda hükümetler servis üreticisi rolünü doğrudan üstlenirler. Kâr motifi olmadığı ve hükümet ya da yönetici kadro seçilmiş kişiler olduğunda, karar mekanizması bu defa çok farklı bir katılımcı tarafla karşı karşıyadır. Kamu mal ve servislerinin sunumunda hükümetler kendi seçmenlerinin refahı için harekete

geçerler. Bu ortamda, yöneticiler kendi bölgelerindeki özel çıkar grupları, seçmen baskı grupları ve politik yapının etkisine girerler. Bireysel karar vericiler (örneğin belediye başkanları) aynı zamanda kısa vadeli çıktılar doğrultusunda koşullanmış olurlar. Politikacının zaman ufku çoğunlukla iktidarda kaldığı sürede başarılı olma ve yeniden seçilme faktörleri ile sınırlıdır. Mamafih bu kısa vadeli kararların uzun erimli çıktı ve etkileri de vardır. Genelde kamu malları ve özelde zorunlu ihtiyaç mal ve servisleri politik arenada futbol topuna benzer ve çeşitli çıkar çelişkileri arasında gider gelir (Seley, 1973).

Mali Kurum

Kamu mal ve servislerinin sağlanmasında kamu kaynağı kullanıldığı için mali otoritenin bu karara katılmasının da önemli bir rolü vardır. Mali kurum servis üreticisine bir mal ya da servis sunumu için kaynak ayırmak durumundadır. Aynı zamanda verilen kaynağın yerinde ve doğru kullanımını da izlemek, denetlemek zorundadır. Bu nedenle mali otoritenin buradaki rolü, klasik arz ve talep modeline göre çok farklı ve zordur, hem servisin yapılması için kaynak yaratır, hem de tüketiciyi bu servisi almak için desteklemesi ve hamilik yapması gerekir. Özetle finans kurumu ikili bir rol yüklenir, bölge ve il ölçeğindeki program önceliklerine ait anlaşmazlıklarda arabulucu gibi davranır (Seley, 1973).

Servis üreticisi özel bir aracı kurum olsa da genelde mali otorite bir kamu yönetim birimi olabilir. Hükümet ya da bir kamu yönetimi servis üreticisi ise bu defa durum oldukça karışıktır. Servis üreticisi bir yerel yönetim birimi ise mali kurum bir üst merkezi yönetim birimidir. Örneğin bir ilköğretim konusunda servis sunuyorsa, mali destek merkezi bir kurumdan (Bakanlıktan) yapılır ve denetlenir. Kamu yönetiminin farklı kademeleri mali destek ve doğrudan servis sunumunda rol aldığına bu defa farklı baskı grupları ve farklı zaman bakış açısı içinde iş yapan taraflar arasında çelişkiler doğar.

Toplum

Kamu malları ve kamu tesisleri karar sürecinde sonuncu katılımcı taraf toplumdur. Toplum üyeleri (bireyler) kamu mal ve servislerinden sorumlu hükümetin (merkezi ve yerel) seçilmesinde rol alırlar. Toplumun yerleşimi olayında rol alması veya ona tepki göstermesi oldukça karmaşık bir süreçtir (Dear, M., 1974). Toplum içinde en az iki alt grup ayırt edilebilir. Birincisi toplumu genel olarak temsil eden gruplar, ikincisi servisten etkilenen toplum kesimleri. Bu ikinci grup kamu servisinden, bir şekilde servisin niteliğinden veya yerinden, etkilenen insanlardan oluşur. Önceki toplumsal alt grup ise toplumun çeşitli kesimlerinden oluşan bir kesim olabilir. Örneğin, pek çok toplumsal grup kent parkını ister ve parka yakın olmak yaşamlarına ve oturdukları konut ve bölgesine değer katar. Diğer bir örnekte ise; toplum genelde yangın söndürme servisine karşı değildir, fakat hiçbir grup itfaiye istasyonunun kendilerine (gürültü ve korku psikolojisi nedeniyle) çok yakında yer seçmesini de istemez.

Toplum katılımının en önemli özelliklerinden birisi, o toplum grubu/ grupları kamu mal veya servisinin doğrudan tüketicisi olmasa bile, servis çıktısına ilişkin kararlara karşı etkili bir veto gücü oluşturabilmeleridir. Toplum grupları tesis yerleşimi kararlarına karşı, ekseriya o tesisten etkilenecek müşteri grubundan daha çok ses çıkarabilirler. Bu tür bir davranış, eğer toplum, örneğin korunması gerekli bir kesimi-özürlüler vb.- destekliyse o zaman toplum yararına olur. Veya aksine toplum

yararına aykırı ve bazı özel çıkarları koruyucu bir konuda kamuoyu tepkisi oluşturarak kaynak israfını önleyici bir eylem olabilir.

Özetle servis çıktısı ve yerleşimi kararında yukarıda verilen beş tür katılımcı tarafın etkili olması, kamu sektörü ile özel sektörün alışılmış iki taraflı karar sürecinden farklılığını ortaya koymaktadır. Sözü edilen beş tür katılımcının karar sürecindeki gücü ve etkinliğinin farklılık göstermesine rağmen belirli ölçülerde etkin oldukları söylenebilir (Dear, 1974).

Eylem Mekânı

Birimler, sistem özellikleri ve katılımcı (taraf)lar) öğeler 'eylem mekânı'nda bir araya gelirler. Eylem mekânı o servisle ilgili karar sürecindeki özellikleri ve sınırlamaları belirleyicidir. Klasik ekonomik modelde eylem mekânı örneğin pazar yeridir. Eylem mekânının önemli bir işlevi de bu süreçleri güçlü şekilde betimlemesidir. Üzerinde durulan paradigma çerçevesinde bütün ilgi, kamu tesisinin yerleşimine gönderme yapılarak karar sürecindeki dinamikler üzerine yoğunlaşır.

Bu süreçte üç tür seçkin yer vardır; ihtiyacın belirlenmesi ve eklemlenmesi, kamu yönetiminin tepkisi ve program uygulaması. Her aşama kendine özgü amacı, katılımcı tarafları ve özelleşmiş mekânı (yeri) ile ayırt edilebilir (Dear, 1974).

İhtiyacın Eklemlenmesi

Kamu tesisi yerleşiminde eylemin kolaylaştırıcısı bazı toplum gruplarının hissedilen ihtiyacın süreçle eklemlenmesidir. Bu toplum gurupları içinde belirli ihtiyaç sahiplerini destekleyen onlara hamilik görevini yüklenenler vardır. Örneğin özürsüz çocukları korumayı amaçlayan dernekler, vakıflar, kuruluşlar veya gönüllüler ki bunlar özürsüz çocuklar adına eylem yaparlar.

Diğer guruplar arasında kendi çıkarlarını koruyan toplum kesimi seçmenler olabilir. Bunlar kendi bölgelerinin yönetimdeki temsilcilerine baskı yaparak yeni bir kamu servisi gelmesini veya mevcut servisin dağıtımında kalitenin artırılmasını isteyebilirler. Örneğin kendi bölgelerine daha nitelikli eğitim tesisi açılması veya yeni okullar gelmesi yönünde baskı yaratırlar. Daha az görülebilen bir tür ise, hükümet ya da yerel yönetim bazı kamusal ihtiyaçların karşılanması yoluyla refahı yükseltici servisleri dağıtma politikası izleyebilir.

Kamu Yönetiminin Tepkisi

Kamu malı sunumu ve kamusal tesis yerleşimi kamu yönetim yapısı içinde tamamen farklı bir ortamdan ve katılımcılardan etkilenir. Servis ihtiyaçlarının karşılanmasında eşitsizlik ve verimsizlik ne düzeyde olursa olsun ilgili yönetim birimi bu ihtiyaca tepkisiz kalamaz. Yönetimlerin cevabı tahsis ve taviz (uzlaşma) gibi özellikler taşır. Örneğin çeşitli programlara mevcut kaynakları belirli oranda tahsis etmek ve akçalı durum ile bütçe olanakları arasında uzlaşma sağlamak yönetimlerin işidir (Dear, 1974).

Yönetimlerin, karar sürecinin bu aşamasında en önemli iki görevi program içi ve programlar arasında öncelikli olan konuların tutarlılığını araştırmaktır. Bunlardan birincisi, programlar arası önceliklerde, sağlık servisi sağlamanın, park alanı açmaktan daha çok bütçe gerektirip gerektirmediğine karar vermek gerekli olabilir. Program içi önceliklerde ise bir program çerçevesinde çelişen öncelikler arasında seçme-sıralama-söz konusu olabilir. Bir büyük hastane (ya da okullar yerleşkesi) inşa etmekle, dört küçük hastane (ya da okul) yapma arasında seçme yapmaktaki

karşılaşılabilir. Bu konuda yönetimin tahsis programı önceliklerine ilişkin kararlar ekseriya etik, politik ve diğer etkenlerin karışımı altında oluşur (Smith, 1969).

Yönetimlerin, program değişiklikleri yaparken üzerinde durdukları önemli bir konu da maliyetlerin düşürülmesi veya maliyetlerin yeniden dağıtımı olmaktadır.

Karar sürecinde müşteri toplum gruplarının yönetimlerce arka plana itilmesinin bir nedeni de yönetimlerin aynı zamanda kendi sınırları dışındaki saçılmalı dışsal etkiler sorunu ile uğraşmasıdır. Klasik anlamda bu saçılmalar kamu servislerinin maliyet ve faydalarının denetim dışı olarak diğer bir komşu bölgeye sıçraması olabilir. Bu tür saçılmalı ve sıçramalı etkiler denetlenemez ve zaten edilmesi de doğru olmaz. Çünkü komşu bölgedeki insanları dışarıda bırakmak, o bölgedeki servisten yararlanmalarını önlemek, pratik olmadığı gibi maliyet ve verimsizliği de arttırır. (Head, 1973). Kamu servisinin dışsal etkileri (hava kirliliğinin kontrolü örneğinde olduğu gibi) doğrudan çevreye yayılacaktır veya iki bölge arasındaki günlük seyahatler ve iç göçle aynı etkileşim olacaktır ya da sağlık ve eğitim servislerinin komşu ve yakın çevredeki bölgeleri etkilemesi gibi her koşulda kaçınılmaz olacaktır.

Program Uygulaması

Kamu tesisi yerseçimi karar sürecinde program uygulaması en karmaşık olanıdır. Yönetimlerin önünde iki seçenek vardır (Dear 1974).

- Birincisi; yönetimin servisi doğrudan üretmesi ve sunması veya o servisin bir şekilde (doğrudan veya dolaylı olarak) kamu yararına sağlanmasıdır.
- İkincisi; tüm katılımcı tarafları sürece sokarak kamu tesisinin gerçek yerseçiminde tam bir uzlaşma yoluna gidilmesidir.

Dolayısıyla merkezi veya yerel yönetim ya bir kamu malı veya servisinin üretimini ve dağıtımını üstlenecektir veya kamu kaynağını (para, arazi vb.) kullanarak bir başkasına (o mal veya servisin üretilmesi ve dağıtımını) ihale edecektir. Bu ikinci durumda yönetim kendi seçmesi ile (gönüllü olarak) kamu servisinin üretimi ve dağıtımının dışında kalacaktır (Dear, 1974).

SONUÇ: KAMU SERVİSLERİNİN SUNUMUNDA İZLENEN GELİŞMELERE İLİŞKİN GÖRÜŞLER:

Ülkemizde 1980'lerden başlayarak, özellikle 1990'lı ve 2000'li yıllarda, kamu servislerinin sunumunda, özel firmaların devreye sokulması, bazılarının doğrudan ihale edilmesi politikaları, aşırı liberal piyasa modeli, yönetimlerce tercih edilir, hatta öncelikle başvurulur olmuştur.

Örneğin ilk yıllarda önce kent içi toplu taşımacılığın önemli bir bölümünün özel halk otobüsleri adıyla küçük yüklenicilere devredilmesinin ardından kentlerin çöp toplama ve temizlik hizmetlerinin özel firmalara ihalesine, hatta kente ait bazı vergilerin toplanması işinin özel bilgi-işlemci firmalara verilmesine tanık olunmuştur. Giderek otoyolların, köprü geçişlerinin, deniz otobüsü taşımacılığının, elektrik üretim ve dağıtım işlerinin özel kuruluşlara devredilmesi gerçekleşmiştir. En son gelişme olarak da; kamu sahipliğindeki geniş çaptaki arazilerin tahsis edilmesiyle, uzun süreli yap-işlet-kazan yöntemiyle devasa ölçekte şehir hastaneleri-yerleşkeleri kurulmasının özel kuruluşlara verildiği açıklamaları basında yer almıştır.

Çok yeni bir örnek olarak da ilgili Bakanlıkça ‘özel mezarlık’ açılması yönünde açıklamalar yapılmıştır.

İlk bakışta bazı kamu hizmetlerinin özel kişi ve firmalara ihale edilmesi ve kamu kaynaklarının teknolojisi değişen alanlara bağlanmaması, az sayıda kamu personeli istihdam etmenin getirdiği mali yüklerden kurtulma vb. amaçlarıyla bu tür özelleştirmelerin uygulanabilir ve esnek çözümler olarak sunulması politikacılarca savunulabilir. Bu politik tercihlerin arkasında potansiyel yükleniciler arasında rekabet olacağı dolayısıyla etkin ve ucuz servis sağlanacağı varsayımı da vardır. Aynı zamanda bunun yönetimler için politik bir rahatlığı olduğu da savunulmaktadır. Çünkü kamu servislerinin üretim ve dağıtımının özel sektöre bırakılması halinde liberal politikacılar devletçilik itham ve eleştirilerinden kurtulacaklarına da inanmaktadırlar.

Bir ülkedeki yönetim sıra kademelenmesinde kamu servislerinin ne kadarının kamu tarafından üretileceği, ne derecede kamu-özel işbirliği olacağı veya hangi kamusal servislerin tümüyle özel sektöre devredileceği konuları refah ekonomisi ve siyasal bilim yaklaşımları açısından oldukça temel konulardır. Dolayısıyla kamu tesisleri yerseçimi kuramı bakımından da yer seçiminde kamu yönetiminin rolü ve müdahale derecesinin belirlenmesi çok önem kazanmaktadır.

Kamu yönetimi, kamu mal ve hizmetinin üretim ve dağıtımını doğrudan yüklediği zaman, o mal veya servisin üretildiği tesisin yerseçimini doğrudan kendisi yapacaktır. Aksi halde kamu yönetimi, hangi yolla olsun o servisin bir şekilde sağlanması yöntemini seçerse, bu takdirde servis üretimi ve dağıtımını yüklenen özel kişi veya firmalar yerseçiminin doğuracağı olumsuz sonuçları da yüklenecektir. Fakat uygulamada kamu yönetimi ülke kamuoyuna (ve seçmen kitlesine) karşı sorumluluktan kaçamayacağı için yerseçimi sürecinde yasal kural ve mekânizmaları mutlaka denetlemek, gözetmek durumundadır.

Kamu servis sistemlerinin üretimi ve sunumunun sağlanması seçeneğini etkileyen diğer dışsal bir etken de karar mekanizması içinde yetki dağılımının ne derecede yaygınlaştırılacağı konusudur. Örneğin kentlerde eğitim ve sağlık hizmeti için tesislerin yerseçimi ve inşasında tüm kararlar merkezi hükümetçe veriliyor ve programlanıyorsa, bu durumda ildeki valiliklerin çok önemli bir takdir yetkisi olamaz. Yerel düzeyde imar planı ve imar programından sorumlu belediyelerin kentin mevcut ve yeni konut alanlarındaki okul ihtiyacının konut ve altyapı programlarıyla tutarlılığının sağlamada etkin olmaları sınırlı düzeyde kalmaktadır.

İmar Yasası’na (3194) göre imar programı hazırlık aşamasında belediyenin ilgili yatırımcı kamu kuruluşları ile eşgüdüm yapması ve o kurumların yatırım bütçelerine ödenek koymaları söz konusu ise de pratikte bu işbirliği işletilememektedir. Dolayısıyla imar planlarında gösterilen okul ve sağlık tesisi yerleri kamulaştırılamamakta ve sonuçta plan değişiklikleriyle bu servis tesisi yerleri ya başka kullanışlara geçmekte veya hiç gerçekleştirilmemektedir. Keza özel girişimciler tarafından okul açılmasında asıl denetleyici ve izin veren kurum merkezi otorite (Bakanlık ve taşra birimleri) olduğundan ve (eğitim bir kamu kullanışı kabul edildiğinden) yerel yönetimler özel okul yerlerini denetleyememektedir. Sonuçta özel okul yerseçimi ve inşası tamamen özel yatırımcının tek taraflı biçimde -tüketici halkın rolü olmaksızın- kararıyla gerçekleştirilmektedir. Ayrıca merkezi çıkışlı eğitim programının uygulanmasında, özel okullarda genel öğrenci kesiminin ne kadarının veya hangi sayıda özel eğitim tesislerinde

karşılanaacağına ilişkin uyulması zorunlu bir ölçüt (genelde politika) olduğu da bilinmemektedir (Altaban, 1994).

Kamu servislerinin üretim ve dağıtımında hangi sektörler rol alırsa alsın, asıl önemli konu ya da sorun bu servislerin verileceği tesislere ait yerleşiminin nasıl denetleneceği veya tamamen piyasa koşullarına bırakılıp bırakılmayacağıdır. Eğitim ve özellikle ilköğretim Anayasa'ya göre zorunlu bir vatandaşlık görevi ve de devletin Anayasal olarak temin etmekle sorumlu olduğu bir hizmetse, bu takdirde kent mekânında bu tesislerin yerleşimi ve dağıtılması da çok önemli ve öncelikli konular olmaktadır. Özellikle ilköğretimin sunumunda kamusalılık ve yerleşimi öğeleri kesinlikle göz ardı edilemez ve yerel yönetimlerce de denetlenmesi kamu yararı ötesinde ülke ölçeğinde de toplum yararına olabilecektir (Altaban, 1994).

Farklı nitelikte kamu servislerinin farklı kamu kesimlerine sağladığı fayda ve maliyetler dikkate alındığında, bu kamu hizmetlerinin üretimi ve dağıtılmasında, karar sürecindeki yetki dağılımı (merkezileşme veya yerelleştirme) önem kazanmaktadır. Örneğin; ulusal savunmada ilgili taraf tüm ulus olduğuna göre karar mekanizmasının da merkezi yönetim düzeyinde kalması doğrudur. Oysa yerel ve küçük ölçekte eğitim (ilköğretim) ve sağlık (sağlık ocağı, dispanser, küçük hastane vb.) tesislerinin sağlanmasında (yerleşimi, üretim ve dağıtımı) yerel yönetimlere yetki verilmesi ve gerektiğinde merkezi bütçeden yeterli kaynak sağlanması, yetki dağılımının yerelleştirilmesi demokratik katılım süreçleri yönünden de çok daha olumlu sosyal politikalar olmaktadır.

KAYNAKLAR

- AORON, H., McGUIRE, M. (1989) *Efficiency and Equity in the Optimal Supply of Public Goods*, *Review of Economics and Statistics*, 51(1) 31-39.
- ALTABAN, Ö. (1994) *Büyükşehirlerde İlköğretimin Mekânsal Sunum Biçimleri Konusunda Bir Araştırma*, basılmamış doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- ALTABAN, Ö. (1993) *Toplu Konut ve Yeni Yerleşim Alanlarında Yeni Mülkiyet Biçimleri ve Örgütlenme Arayışları*, ODTÜ Konut Araştırmaları Merkezi, basılmamış rapor.
- ALTSHULER, A. (1970), *Community Control*, Pegasus Press, Newyork.
- BULUTOĞLU, K. (1977) *Kamu Ekonomisine Giriş*, Temat Yayınları, İstanbul.
- DEAR, M., (1974) *Locational Analysis for Public Mental Health Facilities*, a Dissertation in Regional Science, University of Pennsylvania, Michigan
- HAGERSTRAND, T. (1970) *What About People in Regional Science*, 9th European Congress of the Regional Science Association Papers, (24) 7-21.
- HEAD, J.G. (1973) *Public Goods and Multi-Level Government Public Finance, Planning and Economic Development*, *Public Goods*, der. W.C. David Mac Millan Press, London, 20-43.
- ISARD, W., SMITH, T.E. (1989) *General Theory: Social, Political, Economic and Regional*, MIT Press, Cambridge.

- KENNEY, R., RAIFFA, H. (1972) A Critique of Formal Analysis in Public Decision Making, *Analysis of Public Systems*, der. A.W. Drake et.al, MIT Press, Cambridge.
- MARGOLIS, J. (1968) *The Demand for Urban Public Services*, Issues in Urban Economics, der. H.S.Perloff and L.Wingo, Johns Hopkins Press, Baltimore; 527-565.
- MASSAM, B. (1975) *Location and Space in Social Administration*, Edward Arnold Publishers Ltd., London.
- O'CONNOR, J. (1973) *The Fiscal Crisis of the State*, St Martin's, Newyork.
- PAULY, M.W. (1970) Optimality, Public Goods and Local Government: A General Theoretical Analysis, *Journal of Political Economy*, (78) 572-85.
- REINER, T.A. (1971) *A Multiple Goal Framework for Regional Planning*, Papers of the Regional Science Association, (XXVI) 207-393.
- SCHULTZ, G.P. (1970) The Logic of Health Care Facility Planning, *Socio-Economic Planning Sciences*, (4) 383-93.
- SELEY, J. (1973) *Paradigms and Dimensions of Urban Conflict*, University of Pennsylvania, yayınlanmamış doktora tezi.
- TEITZ, M. B. (1968) *Towards a Theory of Urban Public Facility Location*, Papers of the Regional Science Association, (XXI) 38-51.
- TEKELİ, İ. (1992) *Kent Planlaması Konuşmaları*, TMMOB, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.
- TIEBOUT, C. M., HOUSTON, D. M. (1962) Metropolitan Finance Reconsidered, *Review of Economics and Statistics*, (44) 214-20.
- ULLMAN, E. L. (1962) "The Nature of Cities Reconsidered", Papers and Proceedings of the Regional Science Association, (9) 7-23.
- WEISBROD, B.A. (1964) Collective Consumption Services of Individual Consumption Goods, *Quarterly Journal of Economics*, (78) 471-74.

Received: 15.11.2013; Final Text: 26.05.2014

Keywords: Public facility, time-space, life-path, location.

THEORETICAL AND CONCEPTUAL FRAMEWORKS ON THE SPATIAL PROVISION OF PUBLIC FACILITIES IN CITIES

The primary aim of this paper is to contribute to the importance of spatial provision of urban facilities which are principal components of a liveable and sustainable urban life.

The paper begins with a theoretical discussion covering concepts of 'time-space', 'life-path', bundle of life-paths all of which are closely related with individuals daily life in urban areas.

Then the location theory is evaluated with its inadequacies when location of public facilities is considered.

In the text, different paradigms of public service provision are also discussed. In this sense, 'the public goods and services' approach is studied in depth with special reference to privately managed educational facilities.

The division of public services are also studied in detail with reference to their Types and Dimensions.

The Figure 1 and Tables 1 and 2 included in the text shows the 'Service Centers' and the Dispatch (depot) Centers on a schema or graphic with two main coordinates.

In the last section of the paper, four basic components of the paradigm on the location of urban facilities are explained in more detail in terms of 'Study Unit', 'Characteristics of Service Systems', 'Participants of the decision process' and 'Action Space of the Participants'.

The paper ends with concluding remarks and policy proposals with special reference to the economic and social (urban) policies adopted by Turkish governments since 1980s.

ÖZCAN ALTABAN; M.Arch, M.CD, PhD.

Received M. Arch. from State Academy of Fine Arts, İstanbul, Master of Civic Design from University of Liverpool and PhD from İstanbul Technical University. Research interests are housing policies and provisions; urban and metropolitan planning systems and organizations; urban transformation processes. altaban@metu.edu.tr